

Η σύγχρονη πρόσληψη της θεολογίας του π. Γ. Φλωρόφσκυ - Επιλογικά

Ορθοδοξία / Θεολογία

Δημήτρης Αβδελάς, Κοινωνιολόγος, Θεολόγος, ΜΑ Θεολογίας

Ολοκληρώνουμε σήμερα τον κύκλο της δημοσίευσης της μελέτης του κ. Δ. Αβδελά, για τον τρόπο ανάγνωσης της θεολογίας του π. Γ. Φλωρόφσκυ από τη σύγχρονη θεολογία (προηγούμενη ανάρτηση: www.remptousia.gr/?p=68566). Οι επιλογικές παρατηρήσεις του συγγραφέα αφορούν τη διαχρονικότητα και κανονικότητα του έργου του μεγάλου Ρώσου θεολόγου.

Ο Π. Καλαϊτζίδης στο πρόσφατο άρθρο του για να δικαιολογήσει την άποψή του περί της ανανέωσης της παράδοσης και της συμπόρευσης της με τη μετανεωτερικότητα παραπέμπει στον Φλωρόφσκυ και τον παρουσιάζει αυτή τη φορά όχι ως ιδιότυπο ευνομιανιστή αλλά υποστηρικτή της εξέλιξης της παράδοσης χωρίς προϋποθέσεις[1]. Βεβαίως για ακόμη μια φορά σφάλει στο γεγονός ότι στο απόσπασμα που παραπέμπει από το έργο του ρώσου θεολόγου *Το σώμα του ζώντος Χριστού* αποκρύπτει (χάριν συντομίας;) εκείνα τα σημεία που αναδεικνύουν τη θέση του Φλωρόφσκυ σε σχέση με την πανχρονικότητα της πατερική παράδοσης.

Συγκεκριμένα, ο ρώσος κληρικός αφενός και είναι ανοιχτός προς την ενδεχομενικότητα της ιστορίας σε σχέση με τη θεολογία και την υιοθέτηση των νέων όρων, αφετέρου όμως προκρίνει ότι η καινοτόμηση των ονομάτων οφείλει να συμβαδίζει με «...αληθινή καθολική παραδοσιακότητα (ως) πιστότητα στην όλη εμπειρία της Εκκλησίας...»[2]. Και παρακάτω σε άλλο απόσπασμα, μη ληφθέν υπόψη από τον Π. Καλαϊτζίδη, ο Φλωρόφσκυ υποστηρίζει σθεναρά ότι «η συμμόρφωση προς το παρελθόν δεν είναι λοιπόν παρά συνέπεια της πιστότητας προς το όλο»[3] φανερώνοντας έτσι με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ότι η παράδοση είναι το σύμβολο της πανχρονικότητας[4]. Επομένως, είναι προφανές ότι αποκρύπτεται από μέρος του Π. Καλαϊτζίδη η θέση του Φλωρόφσκυ σε σχέση με την κατανόηση της συγχρονικότητας της ορθόδοξης θεολογίας με τα νέα φιλοσοφικά ρεύματα ως μετά-δοση του παρα-δεδομένου μηνύματος της ένσαρκης αποκεκαλυμμένης αλήθειας, παρά ως απροϋπόθετης προόδου.

Εντύπωση προκαλεί επίσης το γεγονός ότι, ο Π. Καλαϊτζίδης στο ίδιο κείμενο προσπαθεί με τελείως αντιφατικό τρόπο να παρουσιαστεί στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό ως επιτυχημένος εκφραστής της νεοπατερικής σύνθεσης του Φλωρόφσκυ και γνήσιος ακόλουθος των πατέρων[5], αφού ίδιος στα προηγούμενα αυτού του κειμένου γραπτά του υποστήριξε σθεναρά με τη «μετα-πατερική» του άποψη την ταύτιση του *ορθόδοξου θεολογείν* δια της ενύπαρκτης κίνησης στην πατερική θεολογία με τον *πατερικό φονταμενταλισμό*[6]. Δεν είναι συμπτωματικό που όχι μόνο στην ελληνόγλωσση αλλά και στη δυτική επιστημονική θεολογική βιβλιογραφία ο Π. Καλαϊτζίδης έχει συμπεριληφθεί σε εκείνους τους σύγχρονους ορθόδοξους θεολόγους που ακολουθούν την παρωχημένη άποψη του Μπουλγκάκοφ, ο οποίος ταύτιζε την «κανονικοποίηση» της πατερικής γραφής με την «πατρολογική αίρεση»[7].

Περιστρέφεται δηλαδή ο Π. Καλαϊτζίδης στο ολισθηρό αυτό πεδίο, εφόσον θεωρεί την κίνηση προς την παράδοση (των πατέρων) ως «φονταμενταλισμό» με εμμονή στο γράμμα και όχι στο πνεύμα των πατέρων όπως υποστήριζε ο Φλωρόφσκυ[8]. Εξάλλου δεν είναι τυχαίο ότι ο ίδιος υποστηρίζει απροκάλυπτα ότι ο χριστιανικός ελληνισμός του Φλωρόφσκυ «διεκδικεί πλέον κανονιστικό και αποκλειστικό ρόλο όχι μόνο για το παρελθόν της Εκκλησίας και της θεολογίας, αλλά και για το παρόν και το μέλλον τους»[9].

Επίλογος

Από την έως τώρα ανάλυση των δεδομένων του έργου του Φλωρόφσκυ προκύπτει ότι, η θεωρία του χριστιανικού ελληνισμού αποτελεί σαφώς μια σταθερή κατηγορία της ορθόδοξης θεολογίας. Το ελληνικό γλωσσικό ένδυμα των δογματικών ορισμών είναι ένα μοναδικό γεγονός μέσα στην ιστορία της εκκλησίας που παραπέμπει στη ένσαρκη σχέση της λογικότητας της ελληνικής γλώσσας με την αποκεκαλυμμένη αλήθεια της εκκλησιαστικής εμπειρίας. Η προκλητική και συνάμα βιαστική εκτίμηση του Π. Καλαϊτζίδη, να αποδώσει στον σπουδαίο θεολόγο του 20^{ου} αιώνα υπολανθάνουσα αιρετική απόκλιση, χωλαίνει επιχειρημάτων και εντρύφησης στο έργο του Φλωρόφσκυ. Το δογματικό τεχνολόγημα της διάστασης μεταξύ επίνοιας και αλήθειας (ουσίας) περί των όρων αποδείχτηκε αβάσιμο. Επίσης η υπόθεση ότι ο μεγάλος οικουμενικός θεολόγος της διασποράς ήταν υπέρμαχος μιας απροϋπόθετης μεταρρύθμισης της παράδοσης προσκρούει σε αδιέξοδο, εφόσον ο ίδιος πρόκρινε τη συμπόρευση της ορθόδοξης γνωσιολογίας με την οντολογία του εκκλησιαστικού γίνεσθαι.

Κλείνοντας την παρούσα μελέτη θα ήθελα να επισημάνω ότι, ο Φλωρόφσκυ καθόλα συνεπής με την πατερική γραμμή της ορθόδοξης οντοθεολογίας που θεολογεί υπαρξιακά και βιώνει έλλογα την αλήθεια του δόγματος, δεν διαχώρισε τα ονόματα από την εκκλησιαστική πραγματικότητα. Η προσπέραση των ελληνικών κατηγοριών και ως εκ τούτου του χριστιανικού ελληνισμού δεν οδηγεί μπροστά αλλά πίσω στην προχριστιανική εποχή[10]. Η αμφισβήτηση των ελληνικών κατηγοριών είναι διακοπή κοινωνίας με την καθολική συνείδηση του πληρώματος της εκκλησίας[11], ενώ όπως θα δηλώσει και στο καταληκτικό κεφάλαιο του μνημειώδους έργου του, *Δρόμοι της ρωσικής θεολογίας* «[ο]ποιαδήποτε απόρριψη της ελληνικής κληρονομιάς το μόνο που μπορεί να σημαίνει τώρα είναι την αυτοκτονία της εκκλησίας»[12].

[1] Βλ. Π. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ, «Καινοτομείν τα ονόματα»: Το αίτημα της ανανέωσης και της μεταρρύθμισης και ο κίνδυνος της ιστορικής περιθωριοποίησης, σ. 53: «Σε κραυγαλέα, όμως, αντίθεση με την παραπάνω θεολογική προοπτική (εν. του Φλωρόφσκυ), σήμερα οι ορθόδοξοι φονταμενταλιστές και παραδοσιοκράτες, λόγω πιστότητας υποτίθεται στην πατερική θεολογία -αλλά στην πραγματικότητα σε πλήρη διαφωνία και διάσταση με ένα θεμελιώδες όσο και χαρακτηριστικό στοιχείο

της, όπως είναι ο συνεχής και γόνιμος διάλογος με τα φιλοσοφικά ρεύματα και τις ερμηνευτικές μεθόδους της εποχής της - αντιφέρονται και αντιτάσσονται συστηματικά σε κάθε ανανεωτικό εγχείρημα ή αλλαγή, όπως και στη χρήση σύγχρονων ερμηνευτικών μεθόδων προκειμένου για την ερμηνεία της Βίβλου ή για μια πιο ιστορική και πιο κριτική προσέγγιση των ιερών κειμένων και των γεγονότων της εκκλησιαστικής ιστορίας».

[2] Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, *Το σώμα του ζώντος Χριστού*, σ. 91.

[3] Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, *Το σώμα του ζώντος Χριστού*, σ. 92.

[4] Βλ. G. FLOROVSKY, *Revelation, Philosophy and Theology*, σ. 40.

[5] Βλ. Π. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ, «Καινοτομείν τα ονόματα»: *Το αίτημα της ανανέωσης και της μεταρρύθμισης και ο κίνδυνος της ιστορικής περιθωριοποίησης*, σσ. 53-54.

[6] Για τη συγκεκριμένη μεταπατερική θέση του Π. Καλαϊτζίδη βλ. την εμπειριστατωμένη κριτική από μέρος του αν. καθηγητή Ι. Γ. Κουρεμπελέ στο άρθρο του «Ορθοδοξία ανορθόδοξη; Στιγμές στη σύγχρονη ελληνική θεολογική έκφραση και στίγματα μετα-θεολογικών στιγμών», *Πατερική θεολογία και μεταπατερική αίρεση*, Πρακτικά Θεολογικής Ημερίδος, Ι.Μ. Πειραιώς, Πειραιεύς 2012, σσ. 73, 84-93.

[7] Βλ. P. LADOCEUR, *Treasures New and Old: Landmarks of Orthodox Neopatristic Theology*, σ. 204: «In this 1937 text, Bulgakov goes on to describe the tendency to “canonize” the writings of the Fathers (as distinct from the persons of the Fathers) as a “patrological heresy.” In a similar vein, more recently some Orthodox theologians refer to this tendency toward “traditionalism” as “patristic fundamentalism” (Petros Vassiliadis), “fundamentalism of tradition” or “fundamentalism of the Fathers” (Pantelis Kalaitzidis). Hilarión Alfeyev and other contemporary Orthodox theologians call for a “contextual” approach to patristic theology».

[8] Στην ίδια προοπτική της άποψης του Π. Καλαϊτζίδη κινείται και ο Ν. Ασπρούλης εκλαμβάνοντας την πατερική παράδοση ως μια «άλλου τύπου βαβυλώνια αιχμαλωσία» για τη σημερινή ορθόδοξη θεολογία που οφείλει εξάπαντος να υπερβεί, βλ. Ν. ΑΣΠΡΟΥΛΗΣ, «Ἐπόμενοι τοῖς ἁγίοις Πατράσιν». Ο διάλογος μεταξύ Φλωρόφσκυ και Bulgakov σε σχέση με τον τρόπο ανάγνωσης της Παράδοσης.

Εισαγωγικές παρατηρήσεις», *Θεολογία* 81:4 (2010), 225-246, σ. 243. Εξ αρχής, είναι εμφανής η προσπάθεια του συγγραφέα για την άκαιρη εξομίωση της Βίβλου με το σύνολο της εκκλησιαστικής παράδοσης, στο πλαίσιο της παρουσίασης της ρητής θέσης του Φλωρόφσκυ σε σχέση με τον κίνδυνο αλγεβροποίησης της πρώτης, έτσι ώστε να στιγματιστεί αρνητικά η δεύτερη: «Δεν θα ήταν υπερβολή στο σημείο αυτό, αν χαρακτηρίζαμε τη χρήση αυτή της αποστολικής παράδοσης, ως ένα είδος «άλγεβρας», με την έννοια ότι για κάθε περίπτωση και συνάφεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί ή ταιριάζει κάποια κατάλληλη αναφορά, εδώ της βιβλικής αλλά και γενικότερα, όπως θα δούμε στη συνέχεια, της εκκλησιαστικής παράδοσης» (σελ. 231). Επίσης ο Ν. Ασπρούλης προσπαθεί τεχνηέντως να ταυτίσει την προτροπή του Φλωρόφσκυ για την αποφυγή θεώρησης της παράδοσης κατά τρόπο ιουδαϊκό με παρόμοια του Μπουλγκάκοφ, αφήνοντας έτσι να εννοηθεί ότι οι απόψεις των δύο ρώσων θεολόγων ταυτίζονταν απολύτως. Ωστόσο ο εν λόγω συγγραφέας αποσιωπά το γεγονός ότι ο Φλωρόφσκυ προέκρινε την διαχρονική αρμονία της πατερικής παράδοσης ως ενυπόστατης μετοχής στην αλήθεια της εκκλησιαστικής εμπειρίας, άποψη εκ διαμέτρου αντίθετη με αυτή του Μπουλγκάκοφ που εκλάμβανε με τρόπο ταλμουδικό τη στείρα προσφυγή στο γράμμα των πατέρων (βλ. σελ. 235-236).

[9] Π. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ, *Ο Χριστιανικός Ελληνισμός του π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ και οι Έλληνες θεολόγοι της γενιάς του '60*, σ. 254.

[10] Βλ. G. FLOROVSKY, *Ways of Russian Theology II*, σ. 292.

[11] Βλ. G. FLOROVSKY, *The Ways of Russian Theology*, σ. 195.

[12] G. FLOROVSKY, *Ways of Russian Theology II*, σ. 300.

<http://bit.ly/TheFYQ>